

God vetenskaplig praxis – en kort översikt med rekommendationer

1 Inledning

Etik omfattar all mänsklig verksamhet som påverkar och får konsekvenser för andra människor. Det handlar om värderingar, om vad vi vill och hur vi agerar för att nå våra mål. Det medför att det inom akademisk verksamhet knappast finns något område där etiska aspekter är irrelevanta eller ointressanta.

I det följande presenteras konkreta rekommendationer för hur man bör bete sig som forskare för att inte hamna i etiska dilemman. Redovisningen är inspirerad av de etiska anvisningar som utformats av Forskningsetiska delegationen i Finland (Forskningsetiska delegationen, 2002). Vidare kommer begrepp som har med etik att göra att definieras och förklaras.

2 God forskningspraxis

Den vetenskapliga forskningens tillförlitlighet och trovärdighet grundar sig på att forskarna iakttar god forskningspraxis. Med detta avses iakttagande av vetenskapssamfundets erkända arbetssätt, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet i forskningsarbetet. Vid presentation av resultat ska andra forskares arbete och bidrag presenteras korrekt. Forskarens eget bidrag ska ges en adekvat betoning med respekt för principen om vetenskaplig öppenhet och kontrollerbarhet. Olika vetenskapsområden har sina egna särdrag i fråga om god forskningspraxis.

Till god forskningspraxis hör att forskarna och de vetenskapliga experterna

- iakttar de verksamhetssätt som forskningssamfundet erkänt, dvs. ärlighet, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet i forskningen, i dokumenteringen, i presentationen av resultat samt i bedömningen av undersökningar och undersökningsresultat,
- tillämpar dataansaffnings-, undersöknings- och bedömningsmetoder som är förenliga med kriterierna för vetenskaplig forskning och som är etiskt hållbara
- tillämpar den öppenhet som är karaktäristisk för vetenskaplig verksamhet vid publiceringen av undersökningsresultaten, samt
- i sin egen forskning tar hänsyn till andra forskares arbete och resultat på ett korrekt sätt så att deras arbete respekteras och deras resultat tillmäts det värde och den betydelse som tillkommer dem.

God forskningspraxis innebär vidare att

- man innan forskningen inleds eller en forskare rekryteras till gruppen har definierat och dokumenterat på ett sätt som alla parter godkänner den ställning, de rättigheter, den andel av arbetet, det ansvar och skyldigheter som medlemmarna i en forskningsgrupp har, liksom även frågor som gäller upphovsrätten till forskningsresultaten samt bevarandet av material,
- finansieringskällor och övrig bundenhet av betydelse för forskningens genomförande meddelas dem som deltar i forskningen och rapporteras när forskningsresultaten publiceras, och att
- god förvaltningspraxis iakttas och ekonomiförvaltning tillämpas.

3 Avsteg från god forskningspraxis

Avsteg från god forskningspraxis är förkastliga och inverkar synnerligen menligt på forskningens kvalitet eller vetenskapssamfundets verksamhet. Det kan få förödande konsekvenser för forskarsamhällets och forskningens trovärdighet. Som exempel på avsteg från god forskningspraxis kan nämnas:

- en medveten nedvärdering av andra forskares bidrag i publikationer
- bristfällig hänvisning till tidigare forskningsresultat
- slarvig och därigenom missvisande rapportering av forskningsresultat
- bristfällig tillämpning av nyttjade metoder,
- ofullständig registrering av data,
- brister när det gäller bevarande av resultat,
- publicering av samma resultat flera gånger som skenbart nya
- i presentationer ge en överdriven bild av betydelsen av det egna forskningsarbetet.

4 Definitioner

Forskningsetiska utredningen (SOU 1999:4) definierade *oredlighet* som att en forskare ”avsiktligt och på ett vilseledande sätt gör avsteg från de vetenskapliga kraven eller medvetet bryter mot allmänt accepterade normer”.

Med *fusk* avses framförande av fabricerade, förvrängda eller olovligt lånade observationer eller resultat inför vetenskapssamfundet t.ex. i ett föredrag på ett vetenskapligt möte, i ett manuskript avsett att publiceras eller i en stipendieansökan. *Fabricerade observationer* är uppdiiktade iakttagelser som inte har gjorts med de metoder som beskrivs i forskningsrapporten. Fabricering är också att presentera påhittade resultat i en forskningsrapport. Med *förvrängning av observationer* avses avsiktlig omarbetning eller presentation av original observationer så att det resultat som baserar sig på observationerna ändras. Med *förvrängning av resultat* avses vetenskapligt ogrundad ändring eller urval av forskningsresultat. Det är sålunda också förvrängning när resultat som är väsentliga för slutledningarna utelämnas i redovisningen.

Fusk är också att stjäla en ursprunglig forskningsidé, forskningsplan eller forskningsobservationer av en annan forskare. Att *plagiera* är att presentera någon annans forskningsplan, ett manuskript, en artikel eller annan text eller en del därav som sin egen.

Ansvaret för preventionen av fusk och avsteg från god forskningspraxis ligger hos vetenskapssamfundet, i första hand hos forskaren själv, hos forskningsledaren och forskningsgruppen/-miljön.

5 Referens

Forskningsetiska delegationen (2002) *God vetenskaplig praxis och handläggning av avvikelser från den*. (2 uppl.). Åbo akademi.

Forskningsetiska utredningen (1999). Statens offentliga utredningar. (SOU 1999:4).